

О НАУЦИ И РЕЛИГИЈИ У САВРЕМЕНОМ СВИЈЕТУ ЖИВОТА

Богољуб Шијаковић*

Филозофски факултет, Никшић

Резиме: Истакнут је аспект зла у историјском и савременом контексту, са кулминацијом у XX веку организованог и институционализованог унижавања људског достојанства и научно–технолошки усавршеног масовног уништавања људи. Посебно је апострофирана одговорност научника и интелектуалаца, у супротстављању овом процесу, јер је природа зла персонална а не социјална. Зато нам је потребна религија, са човековом улогом да спаси и оплемени свијет у коме живимо.

Кључне речи: наука, религија, друштво, историјски и савремени контекст.

ON SCIENCE AND RELIGION IN CONTEMPORARY WORLD OF LIFE

Abstract: An aspect of evil in historical and contemporary contexts is pointed out, with a climax in XX century of the organized and institutionalized humiliation of human dignity and scientific–technological improvement of the massive destruction of humans. Responsibility of scientists and intellectuals is especially stressed in confrontation to this process, as the nature of evil is personal not social. Therefore we need religion, with human role in salvation and harmonization of the world we live in.

Keywords: science, religion, society, historical and contemporary contexts.

Општи историјски и духовни контекст у ком данас живимо, наш свијет живота, одликује се посебним статусом зла. Зло је до краја банализовано, нарочито је насиље постало банално, а то за последицу има једну узнемиравајућу моралну индиферентност према злу и насиљу, једну недопустиву равнодушност која потискује осјећање одговорности и поништава прирођену способност разликовања добра и зла. Зло и насиље се свакодневно догађају у нашем присуству а да се ми због тога више уопште не узбуђујемо. Посебно важан дио активности медија посвећен је презентовању, производњи и понуди зла и насиља. Истовремено се производи и одговарајућа публика која постаје патолошки равнодушна на зло и насиље. Отуда потреба да се зло и насиље представе спектакуларно да би скренули пажњу. Али што је већа спектакуларност то је већа и равнодушност. И смрт, да би је било ко уопште примијетио, мора да буде спектакуларна. Улажу се и новац и таленат да се приреди што спектакуларније зло, насиље и смрт. Агресија, злочин, патологија - то су постале обичне ствари, а за бригу о томе да не буду досадне задужени су медији и холивуди. А они који су задужени за отклањање последица зла и насиља урачунати су од стране оних који владају узроцима зла и насиља. Данашње друштво наводно настоји да смањи и контролише ризик живљења, а свако, баш свако, постао је ризичан случај. Све више је оних абнормалности

---

* Секретар за вере СР Југославије; e-mail: religion@net.yu

(њихова производња је иначе масовна) које се прихватају као нормалност. На другој страни, наспрам ове масовне абнормалности, нормалан човјек би требало да осјећа стид што је уопште људско биће. Чак и у последњој европској провинцији може да се види како је свака природна и нормална људска заједница данас изложена упорним покушајима разарања. Што се тиче душевног и тјелесног добра појединца, срећа и добробит као идеали индивидуалног и социјалног живота већ су у приличној мјери постале ствар изузетно профитабилне и погубне индустрије забаве и заборава: за милионе људи разонода се састоји у самоуништавању. По количини штетних материја људски род је постао највећа депонија: за његову солидну снабдјевеност отпадом брину прехрамбена и фармацеутска индустрија. А наше душевно здравље не испуштају из своје даноноћне пажње медији, чији је основни садржај насиље и порнографија. Разлика између добра и зла данас све више ишчезава. Онда губимо добро и зло као мјерила за вредновање наших поступака и њихових последица. Границе нормалности не само да су помјерене него су на многим мјестима избрисане. Људима се приређује контекст који их ослобађа одговорности и који подстиче спремност да се чини зло. Морамо схватити да је просто несхватљиво на шта све човјек може да буде спреман кад му социјални контекст понуди бјекство од одговорности (или га на то принуди?). Али није проблем само у околностима. Већ одавно је доведен у питање хуманизам као један метафизички оптимизам који утопистички гледа на човјека окрећући главу од зла а с повјерењем у тзв. „људску природу” (коју наводно недужну наводе на зло лоше социјалне околности). Може се говорити о социјалном злу у смислу друштвених околности које погодују формирању и испољавању рђавих људи и лоших карактера, али природа зла није социјална већ персонална. Диспозиција за зло је дубоко у личности и у крајњој линији само личност може бити одговорна за зло. Отуда зло увијек треба да буде персонализовано.

Ако овај опис ситуације изгледа као нека апокалиптика, онда је то зато што тако и треба да буде, уз напомену да апокалипсис није овдје један закључујући догађај него свеprisутно стање „откривења”, наиме стална присутност догађаја који нам откриварају стварност у којој живимо. Дакле, није ријеч о апокалиптици тренутка већ о апокалиптичком стању. То што је човјечанство изгледа немоћно да се одупре својој моћи самоуништења намеће потребу за једним егзистенцијалним стањем покајања. Нашу духовну ситуацију карактерише непостојање солидне и стабилне истине. Велико огледало свијета је разбијено и онда се истина тражи у комадима, парчадима. Постоји само још истина фрагмента и тренутка. Ово је доба новог масовног идолопоклонства. То што нам се намеће да доживимо као истину и смисао свог непоновљивог живота је ствар индустријске производње.

Да ли је савремена наука уопште заинтересована за овакво стање свијета живота? Или је савремена наука постала услужни сервис за самоуништење човјечанства? Умјесто да доприноси спасењу свијета, човјек настоји да загосподари свијетом. Наука је постала најпрефињенији а рат најгрубљи израз тог настојања. Гледано у теоријској равни, наука има монопол на стварност: постоји наводно једна стварност, а њу описују и објашњавају науке. Овај став производи вјеру у свемоћ и апсолутни ауторитет науке. Гледано у практичној равни, наука се вреднује сходно њеној примјењивости, наиме сходно мјери у којој нас научна сазнања могу учинити господарима и посједницима природе. Такав став заједнички је науци и магији: циљ знања је подвргавање природе нашој моћи а не њено разумијевање, циљ је

искоришћавање природе а не њено спасење. У темеље оваквог статуса науке била је положена модерна рационалност, која је постала нова митологија. Идолопоклонство и тоталитаризам, аутизам и солиписизам, самодовољност и самооправдавање – то су постале главне карактеристике нововјековне рационалности. Рационалност је прогласила себе инстанцијом која легитимише све друго а истовремено одбија да докаже свој легитимитет. Ова етички неутрална рационалност у својој суштини није ништа друго до усавршена способност прилагођавања ради опстанка и доминације, један инстинкт који је у самој основи биолошке сфере постојања. Ратна техника и војна индустрија су један крајњи израз рационалности. Модерна научна рационалност нескривено показује своје лице у ратном разарању и насиљу.

Проблем се састоји у рационалној форми унутар које рат постаје крајње функционализован и високо софистициран. Техничка рационалност (рационалност „сврха-средство“) има свој највиши израз у ратној техници и војној индустрији. И уопште материјално-научна рационалност (брига за пораст научног знања) све више је под утицајем војних истраживања, која су подстицај за научна открића: первертовање је дакле у томе што војна апликативна наука сада одређује фундаменталну науку а не обрнуто. Научно-технолошки напредак је дефинитивно везан за војну индустрију и милитаризам: то се крије у изразу „војно-индустријски комплекс“. Ни тзв. хуманистичке науке данас нису без тог комплекса. Уз то, економска рационалност већ одавно има своју адаптацију у ратној економији. А инструментална (циљна) рационалност је очигледна у чињеници да је рат рационално одабрани инструмент за постизање политичких циљева: сваки рат има врло прецизан циљ. То је на најбољи начин изразио онај пруски официр, Карл фон Клаузевиц, у гласовитој реченици: „Рат је прост наставак политике другим средствима“. Истичући да рат треба посматрати у контексту цијелокупног друштвеног живота Клаузевиц је друштвену теорију засновао *sub specie belli*. Ни Хегел није далеко од Клаузевица, не само зато што им је обојици смрт била прост наставак исте епидемије колере 1831. За њега је рат покретач саморегулације друштва. То заправо значи да је рат смјештен у оквир тзв. системске рационалности. А када је у питању аргументативна и комуникативна рационалност онда смо на несрећу свједоци колико је промишљено и функционализовано медијско паковање пропагандног рата и ратне пропаганде. Медији су постали инфраструктура рата, а истовремено рат је постао врста комуникације.

Насиље је свака, директна или индиректна, примјена силе, моћи и положаја над тијелом, свијешћу, вољом и добрима да би се доминирало и владало тако што ће се утицати на промјену слободне воље, било страхом било манипулацијом, било бомбама било ријечима. Општа функција насиља је да се унизи достојанство другог, да му се одузме слобода, да се овлада његовим виталним интересима. Двадесети вијек је вијек организованог и институционализованог свеопштег унижавања људског достојанства и научно-технолошки усавршеног масовног уништавања људи. Историјски напредак у општечовјечанској традицији пљачке и злочина је огroman: од поривне бестијалне свирепости (која је толико натурална да се не може схватити моралним категоријама) до бездушне, такоређи незаинтересоване, индустрије смрти, до рециклаже смрти (која моралистичке аргументе користи као своје рекламне спотове).

Научници више не износе научно мишљење већ мишљење које им јемчи запослење и дотације, ангажмане и пројекте. Ове научне предузетнике и најамнике треба ставити пред тест: Кажи ми извор прихода и рећи ћу ти шта мислиш. Научници су купљени, а по дефиницији би требало да се непоткупљиво залажу за истину. Добробит људи, вајкадашњи циљ научне дјелатности, није више руководно начело науке: наука се руководи потребама и налозима својих финансијера - корпорација и влада. А управо томе научници и интелектуалци треба да се супротставе. Термин „интелигенција”, како нас учи традиција у којој је ова ријеч настала, требало би да означава оне који се супротстављају свакој врсти апсолутизма. Отуда интелектуалци имају једну важну јавну улогу, наиме да чувају одговорност. А одговорност почива на једној једноставној способности коју има само људско биће, а то је да се да предност другоме, да се нешто чини због другог а не само због себе. Међутим, интелектуалци су већ одавно издали ум, издали логос какав је описан још у античкој Хелади. Логос за Аристотела означава управо способност разликовања добра и зла. Човјек се разликује од других бића по томе што има логос као разум, али не у смислу модерне рационалности, већ имати разум, имати логос, за Аристотела значи бити у стању да се разликује добро и зло. Када је од логоса настао *ratio* ово изворно значење практичког логоса као способности разликовања добра и зла је потиснуто и хеленски логос је редукован на калкулантски разум, а онда интелектуалац није више био пред обавезом да разликује добро и зло и да о томе свједочи, већ да рационално мисли и да буде употребљен у сврхе о којима одлучује други.

Због тога је данас изузетно важно да дође до стваралачког сусрета науке и религије, до битне повезаности и прожимања науке и религије. Наш свијет живота је лишен смисла и јури у суноврат. Религија нам је неопходна да бисмо свијету повратили изгубљени смисао постојања, да бисмо уопште помишљали како је човјекова улога у томе да спасе и оплемени свијет у ком живимо. Религија нам је потребна да бисмо сачували и изградили нашу способност за добро, ту исходну тачку нама природеног разликовања добра и зла, разликовања које је основа моралне свијести, благодарећи којој свака етичка теорија тек задобија смисао. Без вјере тешко да можемо одбранити нашу способност да добро поставимо као сврху слободе, да слободу и вољу остварујемо бирајући добро, а управо то је аутентични начин људског постојања и управо то је пут спасења, пут на ком је и наука дужна да даје своје незамјенљиве приносе.